

**INHOUDELIJK JAARVERSLAG 2018
CULTUURONDERWIJS OP ZIJN HAAGS**

Colofon

© CultuurSchakel, april 2019

Samenstelling:

Directie en medewerkers CultuurSchakel

Eindredactie & opmaak:

Marketing & Communicatie

Vormgeving:

Mik ontwerpers

Fotografie:

Maaïke Eijkman, Jurriaan Brobbel, Marcel Terlouw, Chris Lans

Inhoud

Inleiding en samenvatting	4
1. Doelstellingen	6
- Doelstelling 1 Meer scholen werken met COH	7
- Doelstelling 2 Groepsleerkrachten, teams en icc'ers zijn deskundig(er) in cultuuronderwijs	9
- Doelstelling 3 Actoren binnen cultuuronderwijs werken beter samen en activiteiten sluiten beter aan	10
- Doelstelling 4 De leerlijnen zijn verbeterd en toegankelijker	14
2. Samenwerking met de pabo's, conservatorium en kunstvakopleiding	15
3. Kennisdeling, Monitoring en evaluatie	17

Inleiding en samenvatting

Inleiding

Cultuuronderwijs op zijn Haags (COH) is de Haagse invulling van de landelijke regeling Cultuureducatie met Kwaliteit (CMK) van het Fonds voor Cultuurparticipatie (FCP). Dit verslag gaat over de activiteiten en resultaten van het tweede jaar van Fase 2, zoals beschreven in het Activiteitenplan 2017-2020. Hierbij zoomen we in op de doelstellingen, de resultaten en het verloop.

COH is ontwikkeld door Haagse groepsleerkrachten in samenwerking met de Haagse culturele instellingen. Binnen acht disciplines zijn projecten ontwikkeld voor de leeftijdsgroepen 1-2, 3-4, 5-6 en 7-8 waarbij gezorgd wordt voor samenhang tussen deze projecten binnen alle disciplines door vier overkoepelende thema's: Identiteit, Onze Stad, Utopie en Verhalen.

Dit alles komt samen in de 'Haagse Ladekast' bestaande uit 128 projecten. Het lesmateriaal wordt verrijkt met passend cultureel aanbod.

De eerste vier jaar van COH (fase 1) stond de inhoudelijke oplevering van acht leerlijnen centraal. In de huidige tweede fase richten we ons op deelname en ondersteuning van scholen, deskundigheidsbevordering, aansluiting en samenwerking van alle actoren binnen COH en verbetering en toegankelijkheid van de leerlijnen.

Samenvatting

We zijn tevreden over wat we in 2018 hebben bereikt en liggen op koers wat betreft het bereiken van scholen, directies en besturen, zowel bij het informeren over COH, als om deelname van scholen.

Het gebruik van COH-uren (extra uren voor ict'ers om COH te implementeren) blijft achter. In het algemeen merken we dat er bij scholen te weinig capaciteit is om extra uren in te zetten voor COH. We zoeken daarom steeds naar een aanpak die scholen ontlast. We hebben besloten de middelen die overblijven door gebrek aan belangstelling voor COH-uren te besteden aan het inzetten van meer COH-experts op de scholen. Hiervoor hebben we zowel van het FCP als van de gemeente Den Haag een akkoord gekregen.

Wat betreft deskundigheidsbevordering van medewerkers van scholen hebben we onze eigen verwachtingen overtroffen. Meer dan 600 leerkrachten profiteerden hiervan en daar zijn we trots op! Voor 2019 ligt een plan voor meer deskundigheidsbevordering voor de culturele aanbieders.

De Haagse Ladekast is helemaal gevuld en de culturele instellingen bieden aanbod dat zich steeds beter daartoe verhoudt. Doordat we hier meer individuele aandacht aan geven, in plaats van via groepsbijeenkomsten, kost dit meer tijd dan verwacht. Het komt de kwaliteit echter ten goede. We bereiken alle culturele instellingen van Den Haag.

Financieel gezien is er op dit moment nog sprake van onderbesteding op sommige posten. Op de post Kennisdeling hebben we minder uitgegeven dan verwacht, omdat we nu pas resultaten zien die we kunnen gaan delen. We verwachten de begrote middelen komende jaren te gaan besteden. Ook wat betreft de Moneva liggen we wat achter op de uitgaven. Ook die kosten verwachten we komende jaren te gaan maken. De aansluiting binnenschools en buitenschools heeft nog weinig aandacht gehad maar krijgt in 2019 een impuls.

In de volgende hoofdstukken gaan we per doelstelling dieper in op de resultaten.

1. Doelstellingen

Doelstelling 1 Meer scholen werken met COH

Informereren van scholen, besturen en directies

CultuurSchakel richt zich op verankering van cultuuronderwijs in de scholen. De cultuurcoaches zijn verdeeld over acht stadsdelen en hebben regelmatig contact met 95% van de 160 basisscholen. Zij helpen hen met visieontwikkeling, het opstellen van cultuurbeleidsplannen, het kiezen van culturele activiteiten en de opleiding van icc'ers. Dit biedt een uitstekende uitgangspunt om scholen te informeren over COH en de implementatie hiervan, passend bij hun visie en op maat van de school. Onze doelstelling om 90% van de scholen te informeren over COH behaalden we de afgelopen twee jaar ruimschoots.

Naast de scholen informeren we ook de schoolbesturen. Er waren in 2018 gesprekken met grote en kleine Haagse schoolbesturen:

- Stichting Christelijk Onderwijs Haaglanden (met voorzitter CvB, beleidsmedewerkers en 37 basisschooldirecteuren)
- De Laurentiusstichting (directies van twee van de vier Haagse scholen)
- De Haagse Scholen (twee beleidsmedewerkers)

We informeerden hen over COH, het begeleidingsaanbod en spraken over kunst en cultuur in het schoolplan 2019-2023. Alle Haagse schoolbesturen zijn inmiddels geïnformeerd en daarmee is de doelstelling behaald.

Deelnemende scholen

We streven ernaar dat zoveel mogelijk scholen met de COH-leerlijnen gaan werken. Eind 2017 werkten 15 scholen met COH en eind 2018 waren dit 40 scholen. Het streefcijfer van 49 scholen is daarmee niet gehaald. Eind 2018 overwogen echter 22 nieuwe scholen om in 2019 met COH te werken. Daarmee verwachten we het uiteindelijke aantal beoogde scholen van 79 te behalen. Er is wel een risico dat aan het einde van de looptijd van COH in 2020, minder nieuwe scholen starten met COH, indien voortzetting in 2021 niet gegarandeerd kan worden.

De cultuurcoaches adviseren en ondersteunen scholen bij het starten met COH. Ze onderzoeken samen met de scholen welke disciplines of thema's passen en hoe ze deze in hun schoolvisie kunnen verweven. In 2018 ondersteunden de cultuurcoaches 35 van de 40 scholen die in 2018 werken met COH, onder meer met startbijeenkomsten, workshops en coaching-on-the-job. Eind 2020 willen we 60 scholen minimaal tweemaal een workshop of bijeenkomst aanbieden. Dit doel halen

wij ruimschoots (zie hoofdstuk 2). De cultuurcoaches adviseren daarnaast alle scholen bij selectie van cultuurbezoeken en wijzen op bijpassende COH-projecten in de Haagse ladekast.

Aansluiting schooltypes bij COH en inbedding curriculum

De aansluiting van diverse schooltypes bij COH heeft onze blijvende aandacht. Naast het traditionele onderwijs bestaan er vernieuwende onderwijsconcepten zoals International Primary Curriculum (IPC), New Pedagogies for Deep Learning (NPDL) en Steve Jobs/iPad-scholen. In 2018 schreven we een beleidsstuk waarin staat hoe we cultuuronderwijs kunnen implementeren op deze scholen én op scholen voor speciaal (basis)onderwijs. In 2019 vullen we dit stuk aan met nieuwe praktijkervaringen. Hoofdconclusie is dat het COH-programma voor vele typen onderwijs geschikt is, mits de lessen in groepsvorm gegeven worden. De meeste basisscholen geven groepsgewijs les aan kinderen en kunnen makkelijk met COH aan de slag. Scholen voor speciaal basisonderwijs moeten het COH-programma op maat maken voor de groep; voor Zeer Moeilijk Lerende Kinderen (ZMLK)-scholen is COH niet geschikt. Diverse scholen bekijken hoe zij COH kunnen toepassen binnen hun schooltype.

Inzet COH-uren voor scholen

De schoolmedewerker of werkgroep cultuur die zich bezighoudt met het inbedden van COH, kan vanuit het COH-budget extra uren krijgen; de zogenoemde COH-uren. Dit varieert van 40 tot 80 uur per schooljaar. In 2017 vroegen slechts vier scholen dit aan en in 2018 vroegen twaalf scholen COH-uren aan. Dit is beduidend lager dan het aantal begrote uren in het projectplan. De cultuurcoaches constateren dat veel directeuren het aanvragen van deze extra middelen laten liggen, omdat dit teveel werk zou zijn, ook al wordt het formulier grotendeels ingevuld aangeleverd. Daarnaast willen de scholen door het lerarentekort geen extra uren aan icc'ers uitgeven. Hierdoor houden we veel financiële middelen over en stelden daarom eind 2018 een verschuiving van middelen voor aan het FCP. Naar verwachting gebruiken we € 273.000 van de, over vier jaar begrote, € 320.000 niet. Dit resterende bedrag willen we inzetten voor co-teaching door COH-experts. (zie doelstelling 2)

Communicatiemiddelen

In 2018 zijn de volgende communicatiemiddelen ontwikkeld:

Brochures

In 2018 verspreidden we de brochure *Kunstenaar in de Klas* (oplage 1.500 stuks) over alle Haagse basisscholen. Hierin staan de mogelijkheden en het aanbod toegelicht met tips voor de leerkracht en twee impressies van een bezoek van een Kunstenaar in de Klas.

Hand-outs

Er zijn hand-outs ontwikkeld om scholen te informeren over COH-onderdelen, zoals het creatief proces en het filosofisch gesprek met leerlingen.

Toolbox-filmpjes

Eind 2018 maakten we filmpjes op Haagse basisscholen over het creatief proces van de projecten *Dans*, groep 3 en *Mediacultuur*, groep 8. De filmpjes geven de drie fases van het creatief proces weer om leerkrachten en ouders een beeld te geven van de praktijk. De filmpjes staan op de website in de zogenaamde *Toolbox*.

Vlogs

We maakten een vlog met vlogger Arnold Baldé over de opening van de projectweken van *Kindcentrum Balans* in Leidschenveen, waar de leerlingen twee weken lang met het COH-thema *Onze Stad* werkten.

Blogs

De blogs op de website bevatten tips over COH-projecten en interviews met leerkrachten, leerlingen, trainers en kunstenaars over COH-projecten, teamtrainingen, *Kunstenaar in de Klas* en projectweken op scholen.

Vonk

Alle 160 Haagse basisscholen ontvingen in april de jaarlijkse brochure *Vonk*, met Haags cultureel onderwijsaanbod dat aansluit op de COH-projecten. Dit jaar was er, naast het reguliere receptieve cultuuraanbod, voor het eerst ook aandacht voor aanbieders van *Kunstenaar in de Klas* en *Doe-activiteiten* (actieve activiteiten zoals workshops, rondleidingen).

Gebruikersplatform op website en inzet ambassadeurs

In de eerste helft van 2018 bouwde we aan een community via de COH-Facebookpagina, met ongeveer 450 volgers in oktober. De afdeling Marketing & Communicatie bedacht een strategie voor het genereren van aandacht waarbij we deels inzetten op luchtige berichten en nieuwtjes uit de stad, en daarnaast op inhoudelijke stukken via blogs op de website. Door traffic van Facebook naar de blogs genereren we ook traffic naar de projecten op de website.

De Facebookpagina was de aanzet voor een gebruikersplatform op de website - met COH-nieuws, achtergrondinformatie over cultuuronderwijs, opiniestukken over COH-activiteiten vanuit de scholen en culturele instellingen, uitwisseling van gebruikerservaringen met én over COH. In de praktijk blijken leerkrachten zo'n platform weinig te gebruiken. Ook bleek de inzet van leerkrachten als ambassadeurs voor het ophalen van en uitwisselen van kennis, niet haalbaar vanwege tijdgebrek bij de leerkrachten. We zetten daarom een freelancer in die content verzamelt en produceert en deze op de Facebookpagina en de blog plaatst. Zij schreef interviews en artikelen over/ met leerkrachten, het werken met COH, projecten en bijbehorend materiaal uit de Haagse *Ladekast*. Vanaf juni 2018 werd de content grotendeels verzorgd door de afdeling Marketing & Communicatie met input vanuit het COH-projectteam en de cultuurcoaches.

Uitwisselingsbijeenkomsten voor scholen

In ons plan namen wij ons voor per jaar een à twee uitwisselingsbijeenkomsten te organiseren per stadsdeel per jaar. In de praktijk hebben de scholen hiervoor te weinig belangstelling en tijd. We besloten daarom uitwisseling op een andere wijze te organiseren, namelijk via de ics'ers van de scholen. Hiertoe hebben we het Leernetwerk *Icc* opgezet. Dit leernetwerk kwam in 2018 twee keer bij elkaar. De opzet is breed en gaat niet alleen over COH. De vraag van de deelnemers is het uitgangspunt voor de invulling. Leren van en met elkaar staat centraal, waarbij de deelnemers in doelgerichte werkvormen kennis en ervaring uitwisselen, inspiratie opdoen en onderwerpen uitdiepen die ze zelf hebben aangedragen. De cultuurcoaches brengen COH in, wanneer dat mogelijk is. Het aantal deelnemers was respectievelijk tien en negentien.

Doelstelling 2 Groepsleerkrachten, teams en icc'ers zijn deskundig(er) in cultuuronderwijs

COH-trainers geven vanaf schooljaar 2017-2018 ondersteuning op maat, met startbijeenkomsten en praktijkbegeleiding en met workshops Creatief proces, Vakvaardigheden en Filosoferen en specifieke workshops en bijeenkomsten voor de projecten Cultureel erfgoed en Interdisciplinair.

In 2018 ondersteunden en begeleidden de cultuurcoaches 35 scholen bij de implementatie van COH.

We organiseerden 56 teamgerichte scholingsactiviteiten voor deze scholen, met meer dan 600 unieke deelnemers:

- 24 startbijeenkomsten
- 4 workshops Filosoferen
- 13 workshops Creatief Proces
- 9 discipline-gerichte workshops (Beeldend, Dans, Literatuur, Media, Muziek en Theater)
- 1 informatiebijeenkomst
- 5 programma's op maat

Het aantal deelnemers lag veel hoger dan het begrote aantal van zes deelnemers per school uit het projectplan. Dit komt omdat sommige scholen deelnamen met schoolteams van meer dan vijftien personen. Ook gaven we trainingen aan een schoolteam van 45 personen tijdens een studiedag. Hiermee liggen we ver boven het totaal aantal beoogde deelnemers voor 2018 en het totaal aantal deelnemers dat eind 2020 gerealiseerd dient te zijn, te weten 474. We verwachten dat eind 2020, 474 medewerkers van Haagse basisscholen zelfstandig kunnen werken met de COH-leerlijnen. We verwachten daarnaast binnen de projectperiode het beoogde aantal van 60 scholen met elk minimaal twee teamgerichte bijeenkomsten en workshops te ondersteunen.

In ons oorspronkelijke plan hadden we deskundigheidsbijeenkomsten specifiek voor icc'ers gepland. In de praktijk zien we dat daar geen behoefte aan is. Onze coaches adviseren de icc'ers daarom in plaats daarvan door een-op-eengesprekken.

Cultureel aanbod

Den Haag heeft een rijk cultureel onderwijsaanbod. Ongeveer 80 organisaties en instellingen zijn in meer of mindere mate betrokken bij COH. De grootste groep (47) bestaat uit aanbieders van receptief aanbod, en is opgenomen in de schoolbrochure Vonk. Dit aanbod kunnen scholen inkopen met gemeentelijke subsidie. De tweede groep (20) bestaat uit aanbieders van Kunstenaar in de klas en overlapt deels met de eerste groep. De laatste groep (27) bestaat uit aanbieders van Doe-activiteiten, zoals eenmalige workshops, stadswandelingen of een theaterrondleiding.

Onze cultuurcoaches informeren de aanbieders over de leerlijnen en zij koppelen vervolgens hun aanbod aan een of meerdere projecten in de Haagse Ladekast. De cultuurcoaches beoordelen of deze koppeling klopt. Ook bezoekt een onafhankelijke commissie de voorstellingen en beoordeelt of het aanbod bijvoorbeeld past bij genoemde leeftijdsgroep.

Aanbieders receptief aanbod Vonk (47)

- Archeologie Den Haag
- COMM (Museum voor Communicatie)
- Escher in Het Paleis
- Filmhuis Den Haag
- Gemeentemuseum Den Haag
- Haags Historisch Museum
- Het Nationale Theater
- Holland Dance
- Humanity House
- Jazz4kids
- Kinderboekenmuseum
- Kindertheater Kaboem!
- Kooman's Poppentheater
- Korzo
- Laaktheater
- Lonneke van Leth Producties
- Mariska Simon
- Mauritshuis
- Museon
- Museum Beelden aan Zee
- Museum de Gevangenpoort
- Museum Meermanno
- Musicon
- Muzee Scheveningen
- Muziektheater Briza
- Nationaal Archief
- Nederlands Dans Theater
- Omniversum
- Orkest Morgenstond
- Paard
- Panorama Mesdag
- Popfactory
- Prinses Christina Concours
- Rabarber

- Residentie Orkest
- Schott in de Rose
- STET
- Stichting Educatieve Orkest Projecten (SEOP)
- Stroom Den Haag
- Theater Dakota
- theater De Vaillant
- Theatergroep Hilaria
- Theatergroep Knars
- Toneelgroep Vest
- Winston Scholsberg Stories
- Zuiderstrandtheater
- West Museumkwartier

Aanbieders Kunstenaar in de klas (20)

- De Afvaljuf
- Aight / The Hague Street Art
- Art-S-Cool
- Bibliotheek Den Haag
- De Haagse Muziekcentrale
- GoHard
- De Grafische Werkplaats
- Het Haags Gemeentearchief
- Haags Historisch Museum
- Het Haags Kinderatelier
- Haags Theaterhuis
- Holland Dance Festival
- Huis van Gedichten
- Lonneke van Leth
- Rabarber
- Het Residentie Orkest
- SEOP
- Stroom Den Haag
- Styles Academy
- Vluchtelingenwerk

Aanbieders Doe-activiteiten (27)

- De Afvaljuf
- Aight / The Hague Street Art
- Art-S-Cool
- Filmhuis Den Haag
- Gilde Den Haag
- GoHard
- De Grafische Werkplaats
- Haags Kinderatelier
- Haags Theaterhuis
- Holland Dance
- Huis van Gedichten
- Korzo
- Laaktheater
- Lonneke van Leth Producties
- Nationaal Archief
- Het Nationale Theater
- Nederlands Dans Theater
- Percossa
- Rabarber
- Het Residentie Orkest
- Schott in de Rose
- STET
- Stroom Den Haag
- Styles Academy
- Theater Dakota
- theater De Vaillant
- Winston Scholsberg Stories

Afstemmen aanbod

In 2017 deden we onderzoek naar de aan COH verbonden culturele instellingen en de wijze waarop zij willen werken aan afstemming van hun aanbod met de leerlijnen. Daaruit bleek dat de door ons georganiseerde groepsbijeenkomsten vanwege grote verschillen in kennisniveau onvoldoende werken. Daarom legden we in 2018 onze focus op een-op-een gesprekken en organiseerden bijeenkomsten wanneer hier behoefte aan was.

Cultuurcoaches hadden in 2018 156 een-op-eengesprekken met educatieve medewerkers van de instellingen. Er was regelmatig overleg met hen over de aansluiting van hun aanbod in Vonk op de leerlijnen, thema's en disciplines van COH. Dit gebeurt met name voorafgaand aan de plaatsing van het aanbod door de aanbieders op de inschrijfsite voor Vonk.

We organiseerden daarnaast zes bijeenkomsten voor educatieve medewerkers en twee voor educatieve medewerkers met groepsleerkrachten of icc'ers:

Werklunch voor educatief medewerkers van musea

Bij de werklunch in januari waren dertien Haagse cultuuraanbieders die we informeerden over de laatste stand van zaken en de leerlijnen Beeldende kunst, Cultureel erfgoed, Mediacultuur, Literatuur en Interdisciplinair. Het doel was om activiteiten goed te koppelen aan de disciplines in Vonk. Enkele coaches gaven presentaties over scholen en over Beeldende kunst en Interdisciplinair aan de hand van voorbeelden uit de Haagse praktijk. Deelnemers spraken met cultuurcoaches over de aansluiting van het aanbod voor Vonk 2018-2019 bij de COH-projecten en wisselden kennis uit met collega's die aanbod hadden of wilden ontwikkelen bij een leerlijn en project. Er werden eerste stappen gezet voor mogelijke samenwerking bij het ontwikkelen van aanbod gericht op COH.

Presentaties van aanbieders

We organiseerden in april een uitwisselingsbijeenkomst voor vijf cultuuraanbieders, waar verschillende aanbieders een presentatie gaven over hun aanbod.

Educatietafel

De educatietafel in september was met drie culturele instellingen (COMM, Escher in Het Paleis en Holland Dance Festival) om van gedachten te wisselen over behoeftes, mogelijke vorm en inhoud van verdiepende bijeenkomsten.

Werklunch

In december organiseerden we een werklunch voor musea, beeldende kunst- en erfgoedinstellingen. Veertien vertegenwoordigers van dertien Haagse cultuurinstellingen werden bijgepraat over COH en over de nieuwe wijze van invoeren van hun cultuuraanbod in de website, voor het nieuwe schooljaar 2019-2020.

Icc'ers in gesprek met aanbieders

In november spraken icc'ers met Korzo, Holland Dance en het Mauritshuis over bewustmaking van leerkrachten van de betekenis van bezoeken aan culturele instellingen voor hun leerlingen. Er waren 25 deelnemers.

Haagse Cultuuronderwijs Dag

Op 11 april 2018 organiseerde we de Haagse Cultuuronderwijs Dag in het Paard. Ruim 120 vertegenwoordigers van Haagse scholen, cultuuraanbieders en overige belangstellenden spraken met elkaar over cultuuronderwijs. Uitwisseling en dialoog stonden centraal tijdens deze dag. Met zelfgekozen stellingen gingen de deelnemers groepsgewijs, onder leiding van een moderator, met elkaar in gesprek. Tijdens het tweede deel van de middag waren er een-op-eengesprekken tussen scholen en aanbieders. Scholen konden vooraf aangeven met welke aanbieders ze in gesprek wilden. De scholen spraken met aanbieders waarmee zij samenwerkingsmogelijkheden zagen, zoals een aanbieder van Kunstenaar in de Klas of van een activiteit die past bij een COH-project. Er was een stand met banners en informatie over COH: scholingsaanbod, informatiefolders en Vonk. De visie achter COH was verweven in het programma.

In totaal hebben we binnen deze doelstelling 95 unieke educatieve medewerkers bereikt. We verwachten dat de doelstelling dat cultuuronderwijsaanbod beter afgestemd is op de leerlijnen en past bij alle 128 projecten, eind 2020 gerealiseerd is.

Samenwerking

Onderzoekslab vakdocenten en groepsleerkrachten: Leernetwerk Muziek

In 2017 richtte CultuurSchakel het Leernetwerk Muziek op, in afstemming met gemeente Den Haag, Lucas Onderwijs, Masterclass Jong Talent, Koorenhuis en Skills4kids. Hiermee willen we de kwaliteit van het muziekonderwijs in Den Haag verbeteren. Het leernetwerk is op vraag van vakdocenten en groepsleerkrachten ontwikkeld en het accent ligt op intervisie met inbreng van specialisten. CultuurSchakel bereidt de bijeenkomsten voor in overleg met een aantal deelnemers. Er wordt in kleine groepen praktijkervaring uitgewisseld, met daarnaast uitwisseling over Haagse en landelijke ontwikkelingen en relevante scholing. Tevens betrekken we de pabo en het Koninklijk Conservatorium, die deelnemers of sprekers sturen. De deelnemers variëren van groepsleerkracht tot conservatoriumstudent en professionele vakdocent. In 2018 waren er twee Leernetwerken Muziek, begeleid door twee cultuurcoaches. Thema's waren 'Creativiteit in tegenstelling tot aanleren' en 'Hoe geef je in je muziekles vleugels aan de creativiteit van leerlingen?'.

Op 21 maart waren er twaalf deelnemers en op 26 september tien.

Leernetwerk Beeldend, theater en dans (Kunstvakken)

Het Leernetwerk Kunstvakken startte in 2018 en is bestemd voor kunstvakdocenten en groepsleerkrachten met expertise op het gebied van of affiniteit met (één van) de kunstvakken: beeldend, theater en dans. Voor dit leernetwerk is contact gezocht met de scholen en alle culturele instellingen die werken met vakdocenten. Er is blijvende afstemming met deze scholen en instellingen. Tijdens de eerste bijeenkomst inventariseerden we met acht deelnemers interesses en behoeften en werden onderwerpen genoemd als vakoverstijgend werken, Labs, kunst en techniek. Tijdens de tweejaarlijkse bijeenkomsten gaan we hierop door en zetten in op de relatie tussen vakdocent en groepsleerkracht.

Onderzoekslab samenwerking vakleerkrachten (COH-expert) en groepsleerkrachten in de klas

In 2018 ontwikkelden we een samenwerkingsplan voor vakleerkrachten en groepsleerkrachten. Uit scholingsactiviteiten blijkt dat leerkrachten zich soms onzeker voelen om zelf cultuuronderwijs te geven, ook na het volgen van onze deskundigheidsbevordering. Daarom willen we de leerkrachten meer persoonlijke ondersteuning op maat aanbieden via een vakdocent die COH-expert is. Hierbij krijgt de school voor 40 werkdagen een expert aangeboden, van een zelfgekozen discipline. De expert levert maatwerk aan de groepen 1 t/m 8. We hanteren hierbij het Voordoen- Samen doen- Zelf doen-model. De groepsleerkracht wordt meegenomen in het creatieve proces, getraind en gesterkt. Hiermee zorgen we voor een klimaat van inspiratie en kennisdeling tussen vakleerkrachten, kunstenaars (KIK) en groepsleerkrachten.

Het creatieve proces in de school van binnenuit aanpakken werkt efficiënt, concreet en tijdbesparend. De COH-expert deelt een netwerk en kennis met scholen. Zo wordt informatie en kennis duurzaam gedeeld, ingebed in de werkwijze van de school en uiteindelijk overgenomen. Door meer deskundigheid over cultuur bij alle leerkrachten, kan cultuuronderwijs duurzamer verankerd worden in het schoolbeleid. De experts nemen de lessen niet over, maar geven deze samen met de leerkracht, en geven zo training on-the-job.

Begin 2019 willen we starten met vijf pilots voor dit plan. Wanneer de pilots succesvol zijn, voeren we dit in schooljaar 2019-2020 op grotere schaal uit. Omdat dit een verzwaring van het ondersteuningspakket is, stelden we eind december voor om de overgebleven financiële middelen te gebruiken van de ict-uren (zie hoofdstuk 1).

Onderzoekslab samenwerking kunstenaars en groepsleerkrachten

We werken samen met twintig aanbieders van Kunstenaar in de klas (KIK), met passend aanbod voor scholen die meedoen met COH. In mei organiseerden we voor elf aanbieders van KIK en scholen een bijeenkomst over theater en muziek. Cultuuraanbieders en kunstenaars deelden hun ervaring met scholen en collega-aanbieders. Good practices werden besproken en Tineke van Geuns van de Muziekcentrale en Serge Bosman van het Haags Theaterhuis gaven tips over hun ervaring als Kunstenaar in de klas.

We wilden twee bijeenkomsten organiseren, maar hier bleek geen behoefte aan. We zien dat het aantal scholen dat een kunstenaar boekt stijgt, van één in 2017 naar zeventien in 2018. Dit is nog aan de magere kant, dus zetten wij hier de komende jaren meer op in. In 2019 wordt KIK in het expertplan COH meegenomen. Daar zullen naar verwachting tot en met december 2020 aanzienlijk meer KIK's uitkomen.

Naschools aanbod, ouderbetrokkenheid en Brede Scholen

In de eerste helft van 2018 overlegden wij meerdere malen met de beleidsambtenaar van gemeente Den Haag over de doorstroom van binnenschools naar buitenschools cultuuronderwijs, naar aanleiding van de cultuureducatienota. Na de zomer besloot de gemeente om een aantal pilotprojecten te laten uitvoeren door naschoolse aanbieders. CultuurSchakel adviseerde hierin.

De aansluiting blijft een weerbarstig onderwerp. Er zijn honderden Haagse naschoolse aanbieders, maar doorverwijzen staat niet op de agenda van scholen. Ouderbetrokkenheid is een nog onontgonnen gebied en het aanbod van de Brede Scholen is onvoldoende in beeld. Daarom huurden we eind 2018 een projectleider in, die zich bezighoudt met de doorstroom van binnenschools naar buitenschools cultuuronderwijs. De resultaten hiervan verwachten we in 2019.

Verbeteren en aansluiten website, planningsprogramma en brochure

In 2018 is de website van CultuurSchakel overzichtelijker en gebruiksvriendelijker ingericht, waardoor de afzonderlijke werkvelden van CultuurSchakel makkelijker en in samenhang vindbaar zijn. COH kreeg daardoor een duidelijkere plek op de website. Ook is er een link voor scholen naar het planningsstelsel Planned Culture en kunnen aanbieders hun Vonk-cultuuraanbod voor het schooljaar 2019-2020 direct invoeren op de website. De gegevens voor de Vonk-brochure en voor het planningsstelsel kunnen nu rechtstreeks uit de website gehaald worden. Hierdoor behoren arbeidsintensieve en foutgevoelige bewerkingen tot het verleden.

We zijn er trots op dat 99% van de scholen, 96.478 bezoeken afnemen van 47 culturele instellingen via ons systeem.

Doelstelling 4 De leerlijnen zijn verbeterd en toegankelijker

De Haagse Ladekast bevat 128 projecten binnen 8 kunstdisciplines: Beeldende kunstvormgeving & architectuur, Cultureel erfgoed, Dans, Literatuur, Mediacultuur, Muziek, Theater en Interdisciplinair. De acht leerlijnen zijn gekoppeld aan vier overkoepelende thema's: Identiteit, Onze Stad, Utopie en Verhalen. Iedere leerlijn bevat projecten voor groep 1-2, groep 3-4, groep 5-6 en groep 7-8.

Elke projectbeschrijving bevat lesinhouden voor acht lessen, waar de leerkracht flexibel mee kan omgaan. Projecten bevatten een introductie, oriëntatie en filosofisch gesprek en doorlopen het creatief proces. De leerlingen leren hierdoor procesmatig denken en werken.

Ontwikkeling leerlijnaanbod

De Haagse Ladekast is in de afgelopen jaren gevuld met medewerking van talloze experts van binnen en buiten het Haagse culturele- en onderwijsveld. De projecten zijn in 2018 nog eens aangescherpt, zodat het materiaal nog geschikter is voor gebruik door de leerkracht in de klas. Gezien de tijd die de leerkracht heeft voor de voorbereiding en de gemiddelde achtergrondkennis, moeten de projecten direct aanspreken en uitvoerbaar zijn. De cultuurcoaches spelen hierin, samen met externe deskundigen, een belangrijke rol. Zij maken vanuit hun expertise de projecten 'leerkrachtproof'. Eind 2019 verwachten we deze werkzaamheden af te ronden.

Tot het einde van de projectperiode werken we met de bestaande thema's en projecten en evalueren we wat er volgens scholen en culturele instellingen ontbreekt en proberen we de projecten daarop aan te passen. Waar mogelijk spelen we in op lokale initiatieven. Zo heeft CultuurSchakel speciaal een COH-project ontwikkeld over het thema Betovering, rond het gemeentelijke thema 'Feest aan Zee'.

Digitaliseren van de projecten

De Haagse Ladekast

De COH-projecten staan in de Haagse Ladekast op de website van CultuurSchakel. Leerkrachten geven aan dat het materiaal soms onvoldoende aantrekkelijk in gebruik is, met name als zij het digibord willen inzetten. Daarom startten wij in 2018 met herschrijven van de teksten en plaatsen we tot medio 2019 het materiaal op een effectievere en aantrekkelijker manier op de website. Aansluitend worden alle projecten gedigitaliseerd. Elk project krijgt een eigen webpagina met zes tabbladen waar leerkrachten direct mee aan de slag kunnen in de klas. Daarna nemen we stappen voor een verdergaande digitaliseringsslag.

Digitale portfolio

In 2018 deden we veldonderzoek bij de Haagse basisscholen naar de behoefte van een individueel leerlingvolgsysteem om het creatieve proces van leerlingen in kaart te brengen. Hieruit blijkt dat er praktisch geen animo is voor culturele digitale portfolio's, omdat dit te arbeidsintensief is. In 2019 onderzoeken we andere mogelijkheden en oplossingen en toetsen deze aan de werkbaarheid.

2. Samenwerking met de pabo's, conservatorium en kunstvakopleiding

Samenwerking met de pabo's, conservatorium en kunstvakopleiding

Ons doel is dat eind 2020 COH opgenomen is in het curriculum van de twee pabo's. Met de twee Haagse pabo's is inmiddels een vaste samenwerking tot stand gekomen en is overleg met de vaksectie Kunst. We bespreken en verkennen samenwerkingsmogelijkheden en informeren de kunstvakdocenten over COH. Bij de Haagse Hogeschool zijn we betrokken bij de vernieuwing van het curriculum en gaven we informatie over COH en samenwerkingsmogelijkheden in een lab met de kunstvakdocenten. Bij Hogeschool Inholland was een voorbespreking over COH Theater en gaven we een gastles over COH bij Nascholing Drama.

Er zijn gastlessen gegeven aan tweede- en vierdejaarsstudenten aan beide pabo's over CultuurSchakel, COH en creativiteitsontwikkeling. Binnen de post-hbo cursus Vakspecialist drama verzorgden we een gastles over de COH-leerlijn Theater.

Codarts en het Koninklijk Conservatorium hebben geconcludeerd dat een gezamenlijk curriculum niet wenselijk is en beperken hun afstemming tot enkele gezamenlijke activiteiten voor de studenten van de beide opleidingen, zoals een projectweek of een CMK-Meet up. CultuurSchakel heeft de gesprekken over het curriculum daarom verder gevoerd met alleen het Koninklijk Conservatorium. In 2018 keken we met hen naar COH-onderdelen die in het curriculum konden worden opgenomen. In de lessen aan de eerstejaars Minor Educatie wordt ons model (COH Hand-out Creatief Proces met rollen leerkracht) door de eigen methodiekdocent aan de leerlingen aangeboden. De cultuurcoach Muziek spreekt hier inhoudelijk over met de methodiekdocent.

In december verzorgde de cultuurcoach Muziek een les voor de vierdejaarsstudenten van de opleiding Docent Muziek, over het creatief proces met de COH hand-out als uitgangspunt. Vervolgens is gekeken naar de wijze waarop studenten dit kunnen vertalen naar de praktijk en in hun stages. De les wordt begin 2019 met de docent geëvalueerd. Op basis van de ervaringen kijken we of de les standaard kan worden opgenomen in het nieuwe curriculum voor de vierdejaarsstudenten. Voor maart 2019 staat een les voor eerstejaarsstudenten Muziek gepland.

In 2017 waren er nog plannen voor een conferentie met alle betrokken gemeentes samen met KCR en Kunstgebouw. Dit is een kleinschalige CMK-Meet up geworden voor 30 studenten van het Koninklijk Conservatorium en Codarts. Deze wordt o.l.v. Kunstgebouw georganiseerd door de Zuid-Hollandse penvoerders en vindt plaats op 9 april 2019. Vanuit Cultuurschakel hebben we in de brainstormfase met Kunstgebouw en conservatorium meegedacht over de samenstelling van het programma en bij de uitvoering is een cultuurcoach aanwezig.

In het najaar van 2018 startte voor de tweede keer de eenjarige opleiding *post-hbo Cultuurbegeleider* van de Inholland Academy in Den Haag, waarbij CultuurSchakel en Kunstgebouw partners zijn. CultuurSchakel leverde een bijdrage aan enkele modules, wierf twee cursisten en organiseerde een 'expertmeeting' over de contacten met aanbieders.

Voorjaar 2018 hebben de pabo's en het Koninklijk Conservatorium een kenniskring Muziek in de basisschool opgericht. Deelnemers zijn muziekdocenten van de pabo's Inholland, De Haagse Hogeschool, Driestar educatief en Koninklijk conservatorium. Doel is uitwisseling en verkenning van mogelijke samenwerking tussen pabo's en conservatorium. Na gesprekken met het conservatorium en pabo Inholland, is besloten dat vanaf januari 2019 een cultuurcoach van CultuurSchakel ook deelneemt aan de kenniskring.

3. Kennisdeling, monitoring en evaluatie

Kennisdeling

In de onderzoekslabs, netwerkbijeenkomsten, leernetwerken, schoolbezoeken en scholingsbijeenkomsten delen we voortdurend kennis. In juni was een presentatie over COH in het Directie Podiumkunstenoverleg Den Haag. In november was er een uitgebreide informatiebijeenkomst voor de directeur Onderwijs en Cultuur van de gemeente en enkele ambtenaren. In november was een presentatie voor de directeuren van de culturele instellingen, over de stand van zaken rond afname van cultuuraanbod Vonk en over de invloed van prijs op de populariteit van het cultuuraanbod, de verhouding tussen museum en theaterbezoek, en het gebruiken van de COH-projecten.

Op 26 januari 2018 legde Tweede Kamerlid Kirsten van den Hul, woordvoerder Onderwijs van de PvdA, een werkbezoek af bij de Waalse Louise de Colignyschool. Dit bezoek werd geïnitieerd door LKCA en FCP, die hun resultaten en beleidsvoornemens voor cultuuronderwijs presenteerden. Cultuurcoach Coby Wisse zette samen met icc'er Hans Kleijweg de (COH-)praktijk van de school en de rol van CultuurSchakel in de spotlights. Centraal stond het belang van cultuuronderwijs voor de ontwikkeling van kinderen en hoe dit vormgegeven kan worden, zodat het past bij elke individuele school.

Monitoring en evaluatie

Deskundigheidsbevordering en inhoudelijke aansluiting

In 2018 verbeterden we ons systeem voor vastlegging van door cultuurcoaches verzamelde informatie, zodat we nog beter kunnen monitoren en evalueren. Kwantitatieve gegevens over COH worden geregistreerd, zoals het bereikte aantal besturen en directies, het aantal scholen en contacten met de pabo's. Bij scholen die starten met COH registreren we het aantal groepen, deelnemende leerkrachten en afname van het aantal workshops of persoonlijke begeleiding. Daarnaast noteren we het aantal contactmomenten met de culturele aanbieders, tijdens bijeenkomsten of individuele gesprekken. Er is een overzicht van culturele activiteiten die zijn afgenomen via Planned Culture en we noteren Kunstenaar in de klas.

Cultuurscan en Relatiekaarten

Sinds 2013 werken wij met een cultuurscan voor alle Haagse basisscholen, waarmee we de ontwikkeling van cultuuronderwijs stadsbreed meten en inzichtelijk maken. Deze scan lijkt op de landelijke monitor CMK van Claudia de Grauw, waarmee wij samenwerken. Beide onderzoeken vinden naast elkaar plaats. Cultuurcoaches kunnen scholen hierbij helpen.

Ook de relatiekaarten geven een goed beeld van de ontwikkelingen rond cultuuronderwijs binnen de scholen. Eens per jaar maakt Bureau Art hier een rapportage van.

Enkele gegevens uit onze analyse in 2018 van de Relatiekaarten over 2017 van 158 scholen: 51% van deze 158 scholen beschikt over een cultuurplan. Dit is veel meer dan voorgaande jaren. Bij 15% wordt bovendien gewerkt aan de ontwikkeling van een (nieuw) cultuurbeleidsplan. Bijna een kwart van de scholen (24%) neemt deel aan Cultuuronderwijs op zijn Haags. Nog eens 19% overweegt om dat te gaan doen.

Vanaf midden oktober 2018 t/m maart 2019 nemen de cultuurcoaches bij alle Haagse basisscholen een nieuwe Cultuurscan af, met daarin vragen over COH. Bureau Art start begin april 2019 met de analyse van de scan.

Marketing & Communicatie

De afdeling Marketing & Communicatie monitort het gebruik van de website en sociale media. Als kwalitatieve evaluatie maken we videopnames, gecombineerd met foto's en interviews, om een beeld te geven van COH in de praktijk. We maken zes portretten die een beeld geven van het werken met COH, vanuit het perspectief van een groepsleerkracht, een leerling, een icc'er, een Kunstenaar in de klas, een cultuurcoach en een educatiemedewerker van een culturele instelling. Eind 2018 zijn de eerste opnames en foto's gemaakt van een groepsleerkracht en leerling van basisschool de Bonte Vlinder en een cultuurcoach. Begin 2019 staan de opnames voor de volgende drie portretten gepland.

Monitoring cultuurbezoek

Voor de monitoring van cultuurbezoek geboekt via Vonk, gaven we onderzoeksbureau Oberon de opdracht om de verwerking van de gegevens te vereenvoudigen via het visualisatieprogramma Tableau. Hiermee kan de school na een activiteit een waarderingsformulier invullen. Dit is minder arbeidsintensief en gebruiksvriendelijker voor de aanbieder, die direct feedback krijgt over de activiteiten

